

Od „surviving space“ k „imaginatívnemu priestoru“ v KIP — podľa Esther Bick Môže pozorovanie dojčiat prispieť k porozumeniu terapeutick^{ej} imaginácie?

Helga Reiter

Čokoľvek sa objaví v terapeutick^{ej} imaginácii, vzniká z emocionality intímneho vzťahu medzi terapeutom a pacientom. Výnimočný význam v tejto súvislosti má nielen to, čo pacient povie alebo imaginuje, ale najmä spôsob, akým zdieľa so svojím terapeutom **vzťahové ponuky a vzťahové priania**. Na základe toho sa moje úvahy zaoberajú otázkou, ako sa môže podariť rozvinúť tie terapeutické schopnosti, ktoré ponúkajú hlbší náhľad do kvality vzťahov k vnútorným a vonkajším objektom a ktoré sa ďalej hodia na to, aby okrem explicitného vedomia podporovali aj na zážitkoch založené, implicitné vzťahové vedomie.

Infant Observation

Táto otázka slúžila pred asi päťdesiatimi rokmi ako podnet pre psychoterapeutku Esther Bick, začať svoje pozorovania tam, kde vzťahy vznikajú úplne pôvodne. Jej idea navštíviť rodiny a pozorovať bábätko od narodenia v jeho každodennom, prirodzenom, rodinnom okolí namiesto toho, aby ho testovala v laboratórnom prostredí s pomocou štandardizovaných výskumných podmienok, sa preukázala ako geniálny nápad. Dbajúc pritom stále na to, aby sa aktívne nezapájala do interakcií v rodine, zaujala pozorovateľka rolu kontajnera (Bion, 1962) a dokázala tak absorbovať emocionálnu kvalitu vzťahov. Tým, že sa emocionálne ozýva, ???dostáva sa stále viac a viac pod tlak z vonku aj z vnútra. V priebehu pozorovania si tak vytvorí schopnosť čeliť profesionálnym spôsobom sile **projektívnych identifikácií** dojčťa a jeho opatrovateľa. Rastúca kompetencia terapeutky pripustiť si intenzívne emócie a deštruktívne obsahy jej následne umožní kriticky spytovať svoj impulz ku konaniu. Dokonca aj pri stavoch zneistenia, nechápania alebo strachu z toho, že nie je dosť dobrá, sa cvičí v tom, že znesie aj pochybnosti a neutieka sa hneď do teoretických vysvetlení, ktoré predstavujú obľúbenú formu intelektuálnej obrany.

Pozorovací/supervízny seminár

Pozorovanie dojčťa prebieha jedenkrát týždenne, zväčša počas dvoch rokov. Nadväzujúc na pozorovanie navštevuje pozorovateľ spolu s ďalšími asi štyrmi účastníkmi seminár, v ktorom pozornosť, ako aj zámer sú venované zmene nevedomých obsahov na vedomé, čo predstavuje hlavné predpoklady na proces reflexie. Pozorovateľ spíše deskriptívny protokol, ktorý by nemal obsahovať žiadne interpretácie a na základe ktorého sa potom spoločne premýšľa o zážitkoch v rodine, ako aj o možnostiach vývinu bábätka. Tu sa jej naskytuje možnosť vedome vnímať svoje asociácie, impulzy a úzkosti na hlbšej rovine a klásť si pritom otázku: Odkiaľ pochádzajú tieto pocity, ktoré sa vo mne prebúdzajú pri pozorovaní rodiny? Nie je prekvapujúca skutočnosť, že pre pozorovateľa nie je vždy jednoduché rozlíšiť, či pôvod fantázií a impulzov pochádza od dojčťa, matky, alebo z jej vlastného vnútorného sveta. Účastníci, ktorí sa doteraz domnievali, že Tavistocký model pozorovania slúži iba k poznatkom o dojčati a o jeho vývine, budú možno prekvapení, do akej významnej miery dokážeme na základe skúseností s dojčatami zistiť poznatky *o nás samých, o našich motívoch a našich vlastných nevedomých častiach*. (Reiter, 2014)

O tvorbe identity

Na základe poznatkov z pozorovania a pomocou svojich klinických skúseností dospela Esther Bick (Harris, 1984, s.10) k názoru, že pre najranejšie Ja je súdržnosť častí jeho osobnosti pasívnym spôsobom zabezpečená materským objektom. Ja vníma tento objekt

celkom konkrétne ako obopínajúcu kožu (Bick 2009, s. 37 – 40). Ohraničený priestor v ranom Ja vytvára predpoklad na telesnú a psychickú integráciu. Takto môže vznikáť vonkajšok a vnútrajšok a ako oddelené svety môžu vstupovať do vzťahu. Po prvý raz môžu byť dobré skúsenosti introjikované a uchované, a zároveň ohrozujúce skúsenosti projikované, a týmto spôsobom zneškodnené. V priebehu primárnych vzťahových skúseností sa bude rozvíjať rôznorodý **svet vnútorných objektov**. Ak sme doteraz súhlasili s pohľadom Melanie Klein o tom, že rozštiepenie predstavuje prvý usporiadavajúci princíp, tak teraz prenikáme do ešte skoršej fázy psychického prežívania. Esther Bick tento psychický priestor, ktorý pre ňu predstavuje pôvod ľudského života, nazýva „**surviving space**“.

Zažitie tejto primárnej kože (Bick, 1968) poskytuje najranejšiemu Ja základný pocit, že je oňho dobre postarané v rámci bezpečného objektu. Týmto spôsobom dokáže zažiť samo seba ako ohraničené a jedinečné stvorenie, ktoré sa pri snahe zistiť viac o svete spolieha na výmenu so svojim podporným okolím. Emocionálna kvalita vzťahov je preto rozhodujúcim kritériom pri rozvíjaní identity, ktorá podstatne ovplyvňuje, akým spôsobom si dokáže Ja vypestovať schopnosť rozvinúť pocity **telesnosti, integrovať zmyslové zážitky a koherentne sa etablovať v čase a priestore** (Boyle Spelman, 2013, s. 31).

Majúc pozadie, ktoré hovorí o tom, že imaginácie v našom terapeutickom, supervíznom alebo organizačno-poradenskom ponímaní predstavujú **zobrazenia vzťahových kvalít**, považujem za privilégium, že som mohla zažiť budovanie vzťahu v statu nascendi. V role pozorovateľov zažívame z „bezprostrednej blízkosti“ to, ako sa u novorodenca po prvý raz budujú životné priestory, a akým spôsobom dokáže zážitok zaujatia miest v chápajúcom objekte prispieť k vytvoreniu vlastného surviving space. Po tom, ako sa najranejšiemu Ja podarí etablovať vnútorný psychický priestor, dokáže po prvý raz zažiť oddelenie. V zmysle sebaopisujúceho kolobehu sa schopnosť tolerovať oddelenie stáva prínosom pre progredujúcu expanziu prežívania priestoru.

Keď sa dočča naučí rozlišovať medzi Ja a Nie-Ja, dokáže si postupne vyvinúť cit pre **koexistenciu oddelenia a jednoty**. Počas pozorovania sa stávame svedkami toho, do akej miery predstavujú procesy oddelenia a následné vyrovnanie sa s nimi zrelé riešenia u matky a dieťaťa, a ako sa môžu hravým spôsobom nadobudnúť základné schopnosti symbolizácie (Spreizer, 2012, s. 216). Vývin však neprebíha hladko a bez komplikácií. Z tohto dôvodu sme ako receptívni pozorovatelia opätovne vystavení aj trápeniam, ktoré zažíva matka alebo jej dieťa – alebo aj obaja – ,keď nedokážu zniesť neprítomnosť objektu, ktorý potrebujú a keď daniu dominujú strachy z oddelenia alebo vyhýbanie sa im.

Kojenec, ktorý mal dobrý štart do života, dokáže postupne chápať **simultánnosť presymbolického a symbolického myslenia**. Ja, ktoré sa cíti autonómne, teraz dokáže spolu so zaujímavým sa rodičom vytvoriť **priestor možností podľa Winnicotta, v ktorom je možné spoločný zážitok prežiť, ako aj „zdieľať“**. V tomto intermediárnom priestore sa naučí oscilovať medzi **interpersonálnou a intrapersonálnou realitou a fantáziou**, ako aj balansovať medzi **tušením a poznaním** (Boyle, Spelman, 2013, s. 58). Pozorovanie raného vzťahového diania nám tak poskytuje náhľad do vývinu mentálnych priestorov, ktoré siahajú od surviving space až po imaginatívny priestor v KIP. Ja tieto priestory spája – alebo aj nespája – s kreatívnym a zmysluplným životom.

Idea Esther Bick o „surviving space“ vznikla približne v rovnakom čase ako myšlienky Wilfrieda Biona o „nájdění niekoho, kto myslí o myšlienkach“. Fyzická skúsenosť na vlastnej koži v tomto ponímaní zodpovedá svojmu psychickému náprotivku – vzťahu container – contained. V mojom chápaní sú centrálnymi elementmi oboch konceptov funkcie **držať a byť podržaný**, ako aj **transformácia projektívnej identifikácie**. Poznatky Wilfrieda Biona a Esther Bick tak umožňujú náhľad do trojdimenzionálnych priestorov chápania, ktoré dokážu uchovať a meniť telesné a emocionálne, ale aj kognitívne a sociálne zážitky ľudskej existencie a ktoré zaisťujú celožitovný vývin a psychický rast. Môžeme vychádzať z toho, že toto priestorové zažívanie vytvára fundamentálny predpoklad na akceptáciu conditio humana, ktorá spočíva v tom, že dokážeme prijať nespochybniteľné možnosti a nezmeniteľné podmienky ľudského bytia, ako napríklad závislosť, odlúčenie alebo konečnosť (Money-Kyrle 1971, s. 443)? A môžeme ďalej vychádzať z toho, že nás celožitovný vývin a uchovanie

mentálnych priestorov rovnako vyzýva k neustálemu prehodnocovaniu vlastnej identity a identity druhých?

Pozorovanie imaginatívnej hry

Bick považuje za centrálny vzdelávací cieľ pozorovania dojčiat a malých detí (Bick, 1964, s.19) rozšírenie schopností porozumieť „neverbálnemu správaniu a hre dieťaťa“. Tieto zážitky taktiež zahŕňajú porozumenie tým stavom-Ja, v ktorých dieťa krátkodobo alebo počas dlhších časových úsekov ani nerozpráva, ani sa nehra, a navyše tiež vykazuje ťažkosti pri nadväzovaní zmysluplných vzťahov. V tomto duchu opisuje Segal (1993, s. 101) fenomén nevedomých a konkretistických fantázií ako aspekt **symbolickej rovnosti**, kde fúzia symbolu a toho, čo symbol predstavuje, obmedzuje schopnosť symbolizácie malého dieťaťa alebo ju dokonca znemožňuje. Zrelá forma symbolickej a kreatívnej hry nastáva u detského Ja vždy vtedy, keď prekoná fúziu subjektu a objektu a akceptuje rozdelenie medzi vnútornou a vonkajšou realitou.

Doteraz mám v živej pamäti rozhovory o pozorovaní malých detí s našou supervízorkou Annou Alvarez v rámci výcviku na Tavistockej klinike, pričom išlo o chápanie spontánnej a imaginatívnej hry ako výrazu fantázií detských svetov predstáv. (Alvarez 2002, s. 245ff). Pri prozhorovore o jednej scéne hry vznikajú u každého z účastníkov obrazy o vnútornom objektovom svete dieťaťa, pričom pozorovaná sekvencia hry sa môže chápať ako forma interakcie dieťaťa so svojimi objektmi, aj ako interakcia ostatných medzi sebou. Rôzne interpretačné možnosti a hypotézy účastníkov seminára slúžia primárne na to, aby pred obrazom reálnych podmienok lepšie porozumeli nevedomým dimenziám. V seminári sa každá časť hry analyzuje pomocou „mikroanalytických rozoznávacích charakteristík“ správania, ako aj s ohľadom na vzťahové schopnosti, na úzkosti a proti nim smerované obranné opatrenia. Keď ide všetko tak, ako má, je možné v priebehu dvojročného obdobia pozorovania vidieť progresiu vo vývine dojčiat smerom z prevažne konkretistického a presymbolického zažívania smerom k zrelejšímu svetu prechodných objektov a kultúrne rozdelených symbolov.

Každý vývoj však implicitne obsahuje aj možnosti chybného vývinu. V tomto zmysle opisuje Esther Bick na základe svojich skúseností z pozorovania prežívania autistických detí, ktoré nie sú schopné vytvoriť si vlastný surviving space a naplniť ho životom. Tieto deti nedisponujú ani schopnosťou priestorovej predstavy priaznivého a bezpečného miesta *mimo* ich Self. V dôsledku chýbania tejto schopnosti, ktorá by v ponímaní Wilfrieda Biona mohla prebrať úlohu kontajnera, môžu tieto deti len ťažko alebo nemôžu vôbec používať projektívnu identifikáciu ako pôvodnú formu ľudskej komunikácie. Ich schopnosť nadviazania vzťahov je vnímaná ako plytká a imponuje ako „lepivosť“, pričom sa zmyslové kvality vyznačujú najmä ochytávaním a obližovaním živých aj neživých objektov. Spôsob zažívania Self, ako aj objektu sa pozorovateľke javí ako dvojdimenzionálny, bez citovej hĺbky. Tento stav „plytkosti“ občas slúži ako obrana pred duševnými trápeniami. Esther Bick a následne aj Donald Metzler (1975) nazývali tento fenomén **adhezívna identifikácia** a definovali týmto kvalitatívne rozdiely priestorového dimenzovania ako parametre pre psychické zdravie.

Mentálny predpoklad, ktorý hru pretvára do symbolického výtvoru, spočiatku preberá pre dieťa všímavý objekt, a to tým, že mu vytvára priestor pre prežívanie detských fantázií a emócií. Vývinom, ako aj vďaka spomenutej podpore je detské Ja povzbudzované k tomu, aby postupne túto funkciu prebralo samo a vedelo s ňou autonómne narábať. Pacient alebo pacientka zužitkuje v imaginácii v konečnom dôsledku schopnosť a pripravenosť na symbolickú hru a experimentálne myslenie, a to pre vytvorenie **zmysluplných spojení**, ktoré budú intencionálne slúžiť k vytvoreniu **významových súvislostí** presahujúcich **skúsenostné súvislosti**. Nadväzujúc na ponímanie Donalda Winnicotta, že psychoanalýza predstavuje hru pre dospelých, hovorí Ulrich Sachsse v rovnakom zmysle, že: „práca s imagináciou je hrová terapia pre dospelých“. (2010, s. 303)

Mentálny imaginačný proces

Pre Biona je spôsob, akým si matka a dieťa vytvárajú medzi sebou vzťah smerodajným pre vzťah medzi terapeutom a pacientom. Porovnateľne s dojčat'om, ktoré sa cez identifikáciu s materskou funkciou myslenia učí samostatne symbolizovať, sa aj pacient učí prostredníctvom alfa-funkcie svojho terapeuta využívať **imaginatívny priestor** (Schnell, 2003, s. 28) pre psychický vývin.

O tom, do akej miery terapeut preberá túto funkciu pre pacienta, vždy rozhoduje kvalita schopnosti vytvárať vzťah – ako som už opisovala pri charakterizovaní procesu vzniku imaginácie vďaka prechodu z **protomentálnej imaginácie** k **mentálnej imaginácii** (Reiter, 2007, s. 34ff). Zrelá schopnosť symbolizácie sa v konečnom dôsledku vyznačuje tým, že pacient dokáže *autonómnym* spôsobom vytvoriť v imaginácii priestor možností. Tu dokáže spracúvať dobré aj zlé skúsenosti a začať **modifikácie vzťahu k objektom vnútorného, ako aj vonkajšieho sveta**.

Na mentálnom procese imaginácie (Reiter, 2007, s. 41) vnímanom ako symbolické znázornenie určitého významu, ktoré je zasadené do obrazu, sa vždy podieľa pacient aj jeho terapeut. Nadväzujúc na Ogdenu (2001, s.76) pátrajú v imaginácii po zmysle emocionálnej skúsenosti oba aparáty – myslenie aj snenie – ako „oddelené indivíduá s vlastnými subjektivitami“. V tomto intersubjektívnom priestore možností, ktorý poskytuje imaginácia, môžu byť **bývalé aj súčasné, vnútorné a vonkajšie udalosti premenené na pocity a myšlienky**. Ako symbolické reprezentácie sa teraz líšia vedomé momentálne pocity a myšlienky od „obyčajného nárastu informácií“ a sú vhodné na spracovanie na vyššej úrovni myslenia (Bion, 1962). Ich potenciál podnietiť u pacienta štrukturálne zmeny dopomôže v ďalšom slede transformovať **poznanie a porozumenie na štruktúru osobnosti**. Keď už sa raz dosiahne a stabilizuje vyššia úroveň priestorovej dimenzionality, môže byť prechodná regresia na nižšiu úroveň pre vnútorný rezonačný priestor rozrušujúca. Na druhej strane však tento proces oscilácie medzi rôznymi mentálnymi úrovňami organizácie dodáva emocionálnemu zažívaniu mimoriadnu živosť a kreativitu. Wilfried Dieter (2010, s. 171) hovorí v tejto súvislosti o relevantných faktoroch KIP imaginácie a o rôznych možnostiach ich využitia v terapeutickej práci vždy zodpovedajúc danej štrukturálnej úrovni. Na základe prípadových štúdií opisuje ich účinnosť, ktorá siaha od spracúvania konfliktov v prípade pacientov s neurotickými poruchami osobnosti až k dopĺňaniu štrukturálnych deficitov v prípade borderline pacientov.

V aktuálnom procese imaginácie sa minulosť nerozvíja ako spomienková stopa, ale ako aktuálne emocionálne prežívanie, ktoré sa dá uchopiť v jeho významovosti. Toto porozumenie významne rozširuje a diferencuje náš pohľad na prenosové fenomény. Čo sa stane v imaginatívnom priestore, môžeme z tohto hľadiska chápať ako sprítomnenie a zobrazenie vzťahových skúseností, ktoré hrajú dôležitú úlohu v prežívaní pacienta a ktoré významne formujú komunikáciu s vonkajším svetom – a to aj s terapeutom!

Schopnosť v imaginácii stabilizovať vzťahy k vnútorným a vonkajším objektom umožňuje **spoznanie a uznanie reality**. Počiatočná potreba komunikovať prostredníctvom projektívnych identifikácií postupne slabne, nerealistické domnienky a fantáziou ovládané očakávania postupne vystrieda obraz objektov zodpovedajúci realite. Vnútorným aj vonkajším pocitom, ktoré boli spočiatku znepokojujúce a frustrujúce, sa už vďaka postupne sa zmierňujúcemu afektívnemu tlaku a tlaku konať netreba vyhýbať ani ich nutne riešiť agovaním.

Pod ochranou symbolu sa bezprostrednosť hrozby rozplynie, a tak možno začať sa v terapeutickom vzťahu **konfrontatívnym** spôsobom zaoberať s predtým znepokojujúcimi objektmi vnútorného a vonkajšieho sveta. **Konfrontáciu so symbolom** podľa Leunera ako formu zaoberania sa s konfliktnými skúsenosťami opisuje Wolfgang Ladenbauer (2010, s. 205) ako jednu z najúčinnějších techník sprevádzania v KIP. Nové zhodnotenie problémových zážitkov, spojené s možnosťou integrovať predtým obranami odstránené prania a úzkosti a možnosť identifikovať sa s nimi, otvára priestor na reflexiu o alternatívnych návrhoch cítenia, myslenia a konania. **Probatórne konanie ako hravá ako-keby-komunikácia v imaginatívnom priestore** preto predstavuje jeden z centrálnych faktorov účinnosti KIP, nazývaný Hanscarlom Leunerom (1993, s. 3) ako „tretia dimenzia KB“. Leuner ňou opisuje tú „kreatívnu funkciu,“ ktorá prostredníctvom „... progresívneho rozšírenia v imaginatívnom

probatórnom konaní a riešení problémov... „, otvára predovšetkým experimentálne a na zdroje zamerané perspektívy.

Hľadanie pravdy o realite je podľa Wilfrieda Biona základná ľudská potreba a preto je esenciálna pre emocionálny rast. Schopnosť používania symbolov v imaginácii je priamo spojená so **schopnosťou uniesť realitu o sebe**. Doteraz však sťažovali nájdenie tejto pravdy najrôznejšie obranné stratégie. Kto nepozná rôznorodé tendencie Ja skresľovať skutočnosť?! Terapeutické stretnutie v imaginatívnom priestore je zamerané na odkrytie týchto stratégií namierených na menenie reality v prospech tendenčných prianí. Zodpovedajúc druhej dimenzii v KIP slúži táto schopnosť v prvom rade k tomu, dokázať primerane čeliť regresívnym potrebám pacienta. Na druhej strane umožňuje akceptovanie princípu reality zrelému Ja, ktoré sa snaží získať vedomosti o samom sebe, o druhých, ako aj o svete, zodpovedajúcom realite. Inými slovami, práca analytického páru v imaginatívnom priestore KIP má za úlohu vytvoriť predpoklady, ktoré jednak dovoľujú splnenie infantilných **prianí** a načerpanie **zdrojov** a na druhej strane zodpovedajú túžbe po **poznaní** a **vedomej zmene reality**.

Keď pátrame po základnej otázke, ako má terapeut primerane vnímať psychickú realitu pacienta, tak pozorovanie nemlúvniat nám ukazuje, že veľmi významná je tu **subjektivita** (Reiter 2012, s.147). Spoznanie a prijatie *druhých* vedú v analytickom chápaní bezprostredne k spoznaniu svojho *vlastného* vnútorného sveta skúseností; spoznané vždy vykazuje stopy spoznávaného.

A teraz by som vás, milí čitatelia, rada požiadala o zmenu perspektívy. Ak ste doteraz boli v myšlienkach zaneprázdnení pozorovaním vývinu schopností symbolizácie u dieťaťa, resp. u vášho pacienta, pokúste sa teraz prosím spraviť v kontexte *vlastného terapeutického konania* samých seba predmetom vašich úvah. Ako ste si už určite všimli, Tavistocká metóda pozorovania neposkytuje žiadne intervenčné techniky v imaginácii ani návod na ponuku motívov. Táto metóda je skôr zameraná na vytvorenie vášho **otvoreného postoja v dialógu**, ktorý podporuje **učenie zo skúseností oproti predpripravenému mysleniu** a mení priestor imaginácie na miesto spoločnej kreatívnej hry a reflexie možností naplneného ľudského spolužitia.

Implicitné vzťahové vedomosti

V oblasti aplikovanej hlbinej psychológie môžeme vychádzať z toho, že okrem nespočetných iných možností poskytuje terapeutke metóda pozorovania vhodný rámec na zlepšenie vlastnej senzitivity pre psychickú realitu. Tým, že dokáže z emocionálnych zážitkov vlastného objektového sveta a objektového sveta druhých vytvoriť predmet snívneho rozmyšľania a do veľkej miery sa vzdá teoretických vedomostí a predsudkov, je pripravená vystaviť sa aj oblastiam nespojenými len s vedomosťami. V tomto výnimočnom stave, ktorý Bion nazýva *Rêverie* (snenie) a (1992, s. 84), si pozorovateľ nacvičuje používanie svojej **senzitivity ako nástroja poznania**. Pri terapeutickom sprevádzaní svojich pacientov sa táto schopnosť bude prejavovať prostredníctvom **protiprenosovej imaginácie** podľa Wilfrieda Dietera (Dieter, 2005, s. 95) ako esenciálna súčasť terapeutického porozumenia. V sne spája terapeutka svoje vlastné obrazy, ktoré sa vynorili počas sprevádzania pacientov imagináciami, so svojimi pocitmi protiprenosu. Táto integračná schopnosť umožňuje v optimálnom prípade aj opačný proces, keď v zjednotenom pohľade na seba a pacientku môžeme spoznať a odlíšiť vedomé a nevedomé časti osobnosti. Hlavným cieľom seminára venovaného pozorovaniu je preto cibrenie zmyslov, ktoré dovoľuje zároveň integráciu aj rozlišovanie psychických realít a okrem toho pomáha rozpoznávať dôsledky projektívnych identifikácií.

Bionov binokulár

S najväčšou možnou otvorenosťou pre nové a neznáme a v snahe neposudzovať si pozorovateľ vytvára značnú mieru tolerancie pre neistotu, ktorú Wilfried Bion nazýva „negative capability“. Necháva sa pritom viesť svojou *intuíciou* a spolieha sa na kreatívnu odpoveď

svojho nevedomia. Aby získal náhľad do vnútorných svetov, použije niečo, čo Wilfried Bion opisuje ako **binokulár** (1992, s. 104). Jedno oko pritom zameriava na *vzťah* a to druhé *sám na seba*, čím v sebe vytvára významové spojenie oboch pohľadov. Je to práve táto **bifokálna pozornosť** voči inter- a intrapsychičnu, voči vedomému ako aj nevedomému, telesnému a mentálnemu, ktorá dodáva pozorovaniu dojčťa špecifický charakter (Wittenberg, 2007, s. 307). Táto pozornosť dokáže v terapeutovi vyvolať mimoriadny pocit prehľadu a zároveň dodať prežitému emocionálnu hĺbku a plasticitu. Skúsenosť s pozorovaním nemluvniat ma učí vnímať binokulárny pohľad v imaginácii nie ako nástroj optiky, ale oveľa viac ako nástroj **transformácie**.

Triangulačný vzťahový priestor

Zo začiatku to môže na vás síce pôsobiť ako kvadratická podoba kruhu: na jednej strane vyžaduje rola pozorovateľa dočasné zrušenie oddelenia od objektu pomocou projektívnej identifikácie, aby ste týmto spôsobom dokázali spoznať význam prežívania. Zároveň však táto úloha vyžaduje zaujatie oddelenej pozície a vytvorenie adekvátnej emocionálnej **vzdialenosti** od komplexného vzťahového diania. Pretože iba **v pozícii toho tretieho** (Britton, 1998, s. 42) sa podarí byť *subjektom* a zároveň aj *objektom pozorovania*. Práve táto výnimočná skúsenosť flexibilného striedania medzi rolou pozorovateľa a účastníka, ako aj schopnosť regulovať emocionálnu vzdialenosť, posilňuje a podporuje terapeutovu schopnosť **triangulárnej formy vzťahu** (Maiello, 2007, s. 344).

Na imaginatívnej rovine sa zdá byť niekedy ťažké nájsť optimálnu blízkosť k pacientovi. Sme neustále vystavení nebezpečenstvu – ktorý terapeut to nepozná?! – byť pohltení manipuláciami a vynechaní z projekcií. Pripustenie príliš veľkej blízkosti môže zväzdať ku konaniu, príliš veľká vzdialenosť zasa môže viesť k strate, a tým aj k zrieknutiu sa šance na **učenie z emocionálnej skúsenosti** (Bion, 1962). Keď sa nepodarí udržať spoločný priestor imaginácie, stráca symbolické a experimentálne myslenie svoju silu čo znemožňuje **transformáciu projekcií na pocity a myšlienky**. Keď sa však terapeutovi podarí zabezpečiť **triangulačný priestor pre zážitky**, podporí tak tieto schopnosti aj u svojho pacienta, ktorému sa vďaka tomu môže podariť vstúpiť v rámci intersubjektívneho priestoru imaginácie do vzťahu so svojimi vnútornými a vonkajšími objektmi a medzi pacientkou a terapeutkou sa môže vytvoriť vzájomné porozumenie ako spoločné zamýšľané tretie.

Vytvorenie schopnosti chápať predtým nepochopiteľné stavia na tom, že intenzívne pocity a impulzy, ktoré doteraz platili prednostne na úrovni konania, sa odteraz môžu významovo chápať aj na úrovni reflexie. Leonore Kottje-Birnbacher (2010, s. 65) v tejto súvislosti poukazuje na výnimočnosť terapie pracujúcej s imagináciou, ktorá má svoje korene v hlbinej psychológii, keď hovorí o dvoch komunikačných rovinách v KIP: o **priestore pre imaginatívne zážitky**, kde prevažujú emocionálne skúsenosti, a o **priestore porozumenia v rámci rozhovoru**, kde dominuje kognitívne spracúvanie. V tejto súvislosti je opäť zreteľná implikácia Tavistockého modelu pre osvojenie si terapeutickkej funkcie oscilovania medzi rovinami *zažívania*, ako aj *reflexie o zažitom*. Pozorovanie dojčiat ako výnimočná forma učenia založeného na skúsenostiach je intencionálne mierená na **striedavú hru medzi emocionálnou skúsenosťou a abstrahujúcim myslením**. Podporuje tým upevnenie profesionálneho vnútorného postoja, ktorý do výnimočnej miery zaručuje plnenie špecifických požiadaviek kladených na terapeuta KIP.

Krátkosť príspevku mi, žiaľ, dovoľuje spomenúť iba určité aspekty Tavistockého modelu, ktoré vedú k dôkladnému porozumeniu komplexného vzťahového diania v priestore imaginácie. Chcela by som však poukázať na to, že táto metóda pozorovania poskytuje aj skúsenosti, ktoré nám zabezpečujú rozdielne náhľady na surviving space, a ktoré *nezaručujú* stabilnú trojdimenzionalitu, kde strach z rozplynutia a rozpadnutia nedokáže byť myšlienkovito stvárnený v symboloch. V tomto zmysle opisujú pozorovania Esther Bick **tvorbu druhej kože** (Bick, 1968) ako najrannejšiu, niekedy až zúfalú snahu detského Ja, čeliť tomuto strachu tým, že skrz onipotentné fantázie dokáže pre seba využiť podpornú funkciu kože, ktorú by pôvodne očakávalo skôr od primárneho objektu poskytujúceho istotu. Rovnako pozorovania

fenoménu **dvoj- a trojdimenzionality** Donalda Meltzera (Meltzer, 1968) umožňujú spoznať prenosové priania najranejšieho, predsymbolického obdobia po empatickom „objatí“ a priblížiť sa pravde o vnútornom živote v zmysle estetickej vzťahovej kvality (Meltzer, Williams, 2006, s. 46). Meltzer nás privádza do oblasti kreatívnej predstavivosti estetického konfliktu, kde bezprostredne po pôrode síce vonkajšia krása primárneho objektu ostáva prístupná zmyslom, mystérium vnútorného sveta však musí byť ešte len vytvorené. Záhada okolo vnútorného sveta vyvoláva zároveň pocity šťastia aj bolesti, ale v spojení s vášnivým želaním spoznať materský objekt môže viesť k vývinu a kreativite. Dokonca aj keď sa pri hľadaní pacientovej pravdy stretávame s jeho najvnútornejšími vrstvami, napriek tomu ostanú určité všadeprítomné oblasti neuchopiteľné a nereprezentovateľné. Monika Schnell ponúka v tejto súvislosti sľubný odrazový mostík svojimi úvahami o **estetickej skúsenosti v KIP** (Schnell, 2012, s. 107). Ako skúsená navigátorka na Leunerovej lodi sa ponára do hlbín Meltzerovho oceánu ... Je možné, že jej je pri tom dobre poslúži potápačská výstroj od Bick?

Pozorovania, ktoré od narodenia dojačaťa sprevádzajú jeho postupné vybudovanie psychického životného priestoru v rámci rodinného kontextu, sú smerodajné pre kritériá podporujúce vývoj terapeutického dialógu v imaginácii. Otvárajú náhľad do kreatívnych možností priestoru imaginácie z rozličných perspektív. Pretože keď pozorovateľ zažije jedinečnú skúsenosť, pri ktorej sa stretne jeho vnútorné dieťa s tým vonkajším, intuitívnym spôsobom sa môže dostať k vlastným intímnym obsahom. Chápavý prístup k **implicitnému vzťahovému poznaniu** (Reichmann, 2012, s. 45) potom môže prispieť k primeranému splneniu špecifických požiadaviek estetickej dimenzie KIP.